

Temporada 2008 / 2009: davant la crisi, més compromís

Eduard Molner

Començo el comentari allà on el va deixar el meu predecessor en aquesta mateixa publicació, i voldria corroborar el seu argument: les produccions foranes varen guanyar per golejada al Festival Grec 2008, molt especialment *Dido and Aeneas* el muntatge de Sasha Waltz a partir de l'òpera de Henry Purcell. Però jo sí que crec que hi va haver un espectacle creat i produït aquí a l'alçada de les importacions, *Pinsans i cadernerres*, l'espectacle de Xavier Albertí amb textos de Narcís Comadira, que feia un repàs a la música catalana des de la segona meitat del segle XIX a la primera meitat del segle XX. Un repàs dramatitzat, que deia molt sobre l'aspiració nacional, la projecció ideològica i l'ambició cultural del nostre país i també, no cal dir-ho, sobre la desfeta de tot plegat el 1939. I tot això amb la recuperació d'una música escènica, òpera, sarsuela i cuplet, d'extraordinari valor artístic: un patrimoni ignorat, una música insospitada, que dormia el son dels justos en arxius del país. Es tractava d'una coproducció entre El Canal-Centre d'Arts Escèniques de Girona i el Festival Grec, que al Romea només es va poder veure en cinc funcions, a final de juliol.

Retorn del teatre polític?

Hi havia missatge polític en l'espectacle de Xavier Albertí, però d'una manera més explícita en una bateria d'espectacles que s'han pogut veure en els primers mesos de la temporada 2008/2009: *Rock'n'Roll*, de Tom Stoppard, dirigida per Àlex Rigola; *El bordell*, de Lluïsa Cunillé, dirigida per Xavier Albertí; *La Ruïna* de Jordi Casanovas, dirigida per ell mateix; *Demà coneixeràs en Klein*, de Toni Cabré, dirigida per Ever Blanchet; i *Mefisto forever* de Tom Lanoye, dirigida per Guy Cassiers. Esmento, de passada, la reposició de *Terror y miseria del primer franquismo*, un text de José Sanchís Sinisterra, dirigit per Pepa Calvo en aquesta ocasió, que es va poder veure al Tantarantana. Òbviament entra dins d'aquest grup de teatre polític. La seva programació no és aliena al debat que la memòria històrica ha generat arreu de l'estat espanyol, en els darrers temps.

Però a banda d'aquest últim exemple de recuperació, la resta de produccions que esmento són un seguit de dramaturgies molt recents que demostren una voluntat d'intervenció social, d'aportació al debat polític, al marge dels resultats concrets. El món està convuls i el teatre hi vol dir la seva. *Rock'n'Roll* és un text molt ben trenat dramàticament en què es critica l'opressió totalitària dels antics règims de l'Est, però també la ceguesa de bona part de l'esquerra intel·lectual a Occident. A la segona part l'obra parla, malauradament només de resquitllada, de l'empobriment del debat al Regne Unit, per culpa d'una premsa bolcada en el sensacionalisme, allunyada de la reflexió i de la mirada crítica. Aquesta és, segurament, la part més interessant de la peça. Atacar els règims anomenats comunistes sembla una empresa caducada avui. En canvi, sí que té sentit preguntar-se per la derrota cultural de l'esquerra, per la crisi del sentit col·lectiu del pensament i l'acció humanes. Malgrat això, sempre que parlem de Stoppard parlem de gran espectacle teatral i al *Rock'n'roll* del Lliure es varen veure trajectòries vitals intenses servides per interpretacions d'alçada.

Més profunda i menys discursiva, *El bordell* de Lluïsa Cunillé, estrenada al Lliure al novembre, aborda la transició política a l'estat espanyol però sense optar per recreacions històriques, més aviat encarant la via de la metàfora. El text basteix uns personatges que es belluguen entre l'esperpent valleinclanesc i la volada d'uns referents shakespearians que enrobusteixen els seus diàlegs. Tot plegat per assignar a cadascun d'ells un rol que es correspon amb els principals actors polítics de la nostra història recent, sense reproduir-los, però assenyalant-ne els principals trets i permetent-ne la identificació, sobretot a partir de la caricatura de les seves accions i actituds. Ha estat una proposta arriscada del tàndem Albertí-Cunillé, amb una recepció freda per part d'una crítica que sembla com més va més decidida a jutjar el teatre únicament en funció de la seva capacitat d'entreteniment.

Faig entrar també en aquest grup divers a Jordi Casanovas, l'autor de la *Trilogia dels videojocs* (*Wolfenstein*, *Tetris* i *City/Simcity*) qui estrenava al setembre *La ruïna* a la Sala Villarroel, que l'ha convertit en el seu dramaturg resident. L'obra, que planteja una ensulsiada general del sistema financer mundial, s'anticipava a les notícies que d'ençà de final de l'estiu del 2008 omplen un dia rere l'altre tots els mitjans de comunicació. Teatre polític? Bé, potser el millor de l'obra de Casanovas —més enllà de l'encert dels seus *MacGuffin* i la repetició d'uns «cops de teatre» que comencen a erosionar la seva capacitat de sorprendre—, és l'habilitat per construir personatges i situacions pròpies de la seva generació. Jordi Casanovas connecta amb un públic nou, fins ara poc interessat en el teatre, i això té un valor.

Allunyat de tot això, Toni Cabré (Mataró, 1957) és un dramaturg que aborda directament els conflictes que ens envolten, tractant de presentar personatges i situacions dramàtiques perfectament identificables. Cabré va estrenar al desembre *Demà coneixeràs en Klein* (Teatre Gaudí), dirigida per Ever Blanchet, on s'explica el cas d'una executiva bandejada per l'empresa, un episodi de *mobbing*. La interpretació d'un repartiment cohesionat va servir l'obra amb molta solvència, proporcionant credibilitat a personatges un punt massa funcionals, que, malgrat tot, aconseguen de traslladar-nos una veritat del món de l'empresa.

Finalment no es podria tancar aquest capítol de teatre més manifestament polític sense la dramatització de la novel·la de Klaus Mann *Mefisto* a càrrec de Tom Lanoye. *Mefisto for ever*, dirigida per Guy Cassiers, és un magnífic muntatge de la Toneelhuis d'Anvers, que va arribar al Lliure per posar damunt l'escenari el vell dilema de la relació entre poder i art, la integritat de l'artista i la voluntat de manipulació de la creació per part del poder. *Mefisto for ever* feia evident la diferència entre servir el teatre i servir-se del teatre, a través de la història d'un primer actor, promocionat a director pel nou règim nazi, més tard llastimosament condicionat pels capricis del poder.

Temporada Alta

De l'amplíssima oferta del Festival Temporada Alta d'aquest any 2008, val la pena destacar tres muntatges que segurament han planat per damunt de la resta de propostes presentades a l'esdeveniment gironí: *Dybbuk*, una obra de Szymon Anski i Hanna Krall, dirigida per Warlikowski; *La pesca* de Ricardo Bartís; i *Il ritorno d'Ulisse* dirigida per William Kentridge.

El polonès Krzysztof Warlikowski (Szczecin, 1962) és un capítol més d'una de les tradicions teatrals més importants d'Europa. Amb *Dybbuk* manté el nivell d'excel·lència del seu mentor Krystian Lupa, no només per la qualitat de la interpretació sinó, sobretot, per la reeixida operació d'enllaçar passat i present, a través de la recuperació d'elements de la tradició jueva, un dels basaments de la cultura polonesa, com a mínim fins a l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Els *dybbuk* són ànimes que tenen assumptes pendents i tornen per mirar de resoldre'ls tot ficant-se en els cossos de persones vives, només això les deixarà descansar eternament. Una situació dramàtica útil per abordar la memòria: recuperar la tradició jueva a Polònia significa parlar del que ha estat el país, del que és, del que va passar i del que de cap manera es pot oblidar. Més enllà de la fe i de les religions, cal ser conscients d'una pre-

sència espiritual del passat que ateny la nostra responsabilitat i el deure que tenim envers les generacions que han de venir. *Dybbuk* és una contribució a tot això.

També la proposta de Ricardo Bartís (Buenos Aires, 1949), *La pesca*, funciona des de la memòria. En aquest cas la memòria de la història recent argentina. Tres homes pesquen en un riu subterrani de Buenos Aires, un riu que discorre dins d'un tub. Magnífica metàfora de la història argentina, els tres personatges, dos homes madurs i un de vell, recorden altres temps, des de la idealització o des del desengany més absolut, però, en qualsevol cas, impeditos per transformar el present en què viuen. Un espectacle genuïnament argentí, però també molt universal pel que té de dramatització de la renúncia i d'acusació contra l'esterilitat de l'escepticisme.

I per acabar, una de les darreres ofertes del festival, *Il ritorno d'Ulisse*, òpera de Monteverdi escenificada amb els titelles de la prestigiosa Handspring Puppet Company sud-africana i el magistral Ricercar Consort de Philippe Pierlot, tot plegat a les ordres de William Kentridge, un artista plàstic que ha fet diverses incursions en el món de l'escena. Els titelles de fusta, la qualitat de les veus i dels instrumentistes i la intel·ligència de les projeccions de les imatges generades per l'imaginari de Kentridge, converteixen aquesta òpera de petit format en una exquisidíssima, però també en un espectacle profund sobre el sentit de la vida en el moment del comiat definitiu.

L'amor i la passió, la parella, la família i la mort

Mereix ser esmentada *Búfals* de Pau Miró, primera peça d'una trilogia que integraran també *Girafes* i *Lleons*. Estrenada a Temporada Alta, després ha vingut a Barcelona al Versus. Si la darrera peça estrenada de Miró, *Singapur*, parlava de la desaparició inesperada dels éssers estimats, aquesta també aborda l'absència, però no des de l'amistat sinó des del vincle familiar. La família, en l'entorn urbà d'avui, no és un blindatge contra l'agressivitat o la violència. L'obra de Miró, des de la seva celebrada *Plou a Barcelona*, ha intentat encarar repetidament l'empobriment de les relacions humanes.

Jugar amb un tigre, peça de Doris Lessing dirigida per Carlota Subirós també encara les relacions afectives, però des de l'univers de la parella. Contra els que creuen que el temps ha passat factura al text de Lessing, sóc dels que penso que segurament hem de reprendre el debat de la parella —que vol dir també el debat sobre els rols d'homes i dones— allà on es va quedar als anys setanta i seixanta, en termes teatrals. I això vol dir mirar-nos amb ulls

d'ara textos que encara ens poden dir força coses (de Bergman a Albee, de Lessing a Tennessee Williams). Que potser hem fet passes decisives per superar el conflictes que afecten la parella d'avui, per tal de deixar de parlar d'aquestes qüestions? Fa tres anys el muntatge de Lurdes Barba sobre l'obra de Lars Norén, *Dimonis*, va ser una contribució en aquest sentit. *Jugar amb un tigre*, presentada a l'Espai Lliure, planteja el dilema d'una dona jove entre la realitat dels seus sentiments i el desig d'independència emocional. És un teatre d'idees, que configura personatges sòlids, entre els quals destaquen la proposta de diferents models de dona, configurats a partir de trajectòries i decisions determinants.

Decisions que atenyen les dones. Com la protagonista de *La dama de Reus* d'Ambrosi Carrión al Teatre Nacional, un text de 1949, sepultat com tants d'altres per l'oblit de la pròpia tradició. Ramon Simó encapsulava l'obra, estèticament desfasada, però amb missatges llibertaris per a l'època, en l'assaig d'una companyia d'aficionats a la Barcelona dels anys quaranta del segle xx, quan el teatre català estava proscrit. La peça planteja el xantatge d'un tirà (el Capitel·lo) a una dona jove (la Dama), consistent en una nit de sexe, a canvi de la vida del marit d'aquesta. Però tirà i dona no podien comptar amb l'aparició de l'amor entre ells que els enfronta a la comunitat a la qual pertany ella, però també a les forces represores que comanda ell. La fórmula de Simó, teatre dins del teatre, intentava recuperar la, teòricament, primera intenció de l'autor, reivindicar les opcions individuals davant del gregarisme, sense patir el llast de la factura d'un text escrit en vers que difícilment hauria connectat amb l'espectador d'avui.

Inclassificable de totes totes, acabo amb la que considero la proposta més interessant del Teatre Nacional en aquesta primera meitat de temporada: *Mort de dama*, dramatització de la novel·la homònima de Llorenç Villalonga a càrrec de Marc Rosich i Rafel Duran, dirigida per aquest últim. Si als anys trenta del segle xx Villalonga es va proposar de retratar sense compassió la seva Palma de Mallorca natal, en un passar comptes que ens deixava una de les millors novel·les de la literatura catalana contemporània, ara la posada en escena de la parella Duran-Rosich ha estat d'una intel·ligència evident, emprant-hi recursos teatrals per activar un argument narratiu poc dinàmic, sense perdre però, el sentit de fresc social. Però, sobretot, sense perdre la incisiva mirada crítica sobre les classes benestants mallorquines, que el temps ha demostrat que només han canviat per empitjorar en la seva corrupció, avarícia i hipocresia. Així doncs, una recuperació encertada sobre la nostra tradició literària, sobretot perquè ajuda a entendre el nostre present.